

Henk Geertsema en Marcel Spierts hebben meegewerkt aan de nieuwe curricula voor het profiel Welzijn en Samenleving. Voor de gelijknamige werkconferentie op vrijdag 2 november 2018 zijn ze in de historische samenhang gedoken van de opleidingen en beroepsgroepen in het sociaal werk. Een verslag.

Henk Geertsema – 2 november 2018 – Verstrengelde Wortels, een perspectief op de grensstad

‘Ik ben voor deze presentatie gevraagd, omdat ik naast maatschappelijk werker, ook gepromoveerd ben in de andragologie, een specialisme binnen de sociale wetenschappen dat tot doel heeft de volwassen mens bij te staan in de ontwikkeling tot mondigheid, humaniteit en verantwoordelijkheid. Mijn proefschrift ging over de eigenheid van het maatschappelijk werk.

‘Ik wilde mensen helpen die waren vastgelopen in zichzelf of in problemen rond werk of huisvesting. Ik ben begonnen als traditioneel maatschappelijk werker, kreeg gaandeweg interesse in het opbouwwerk, kwam daarna in de opleiding en het opleidingsmanagement terecht. Via wat omwegen ben ik inmiddels in het kerkelijk opbouwwerk beland.

Sociaal werk als vak onduidelijk afgebakend

‘In mijn ogen draait sociaal werk om de vormgeving van een samenleving waarbij we individuen recht doen, maar ook de gemeenschap als samenhang van die individuen. Maar het beroep van de sociaal werker is niet beschermd. Ook sociologen, verpleegkundigen en zelfs mensen zonder studie noemen zichzelf sociaal werker. Het vak is niet erg duidelijk afgebakend.

‘Sociaal werkers worden door sommigen gereduceerd tot methodemensen. Dat is niet vreemd als je bedenkt dat sociaal werk geen technologie heeft die specifiek is voor het beroep van sociaal werker. Bezieet een arts de mens als een chemische fabriek, dan kan hij medicijnen inzetten voor een genezingsproces. De sociaal werker beziet de mens als een sociaal wezen, maar kan alleen algemeen gehanteerde methoden inzetten. Vandaar dus ook dat in de opleidingen tot sociaal werker altijd veel nadruk is gelegd op persoonsvorming.

Wat is Sociaal werk?

‘De opleidingen maatschappelijk werk en dienstverlening (MWD) en cultureel maatschappelijk werk (CMV) zijn als het ware samengekomen in het profiel Welzijn en Samenleving. Om bij te kunnen dragen aan het curriculum van dit nieuwe profiel, hebben Marcel en ik enkele basale vragen gesteld:

- Hoe steekt sociaal werk in elkaar?
- Waar staat sociaal werk voor? Waar gaat het om?
- Hebben wij sociaal werkers een eigen kijk op mensen? En wat zijn dan onze waarden in dat mensbeeld?
- Wat willen wij bereiken voor onze cliënten?
- Richten we ons op de samenleving als geheel of gaat het ons om het hoogst haalbare individuele geluk?

‘Marcel Spierts en ik hebben inmiddels nog een document geschreven: Verstregelde Wortels. Hierin benaderen we vanuit historisch perspectief de inhoudelijke verbondenheid tussen de opleidingen en de beroepsgroepen Maatschappelijk Werk en Dienstverlening (MWD) en Culturele en Maatschappelijke Vorming (CMV).

De voorgeschiedenis van het profiel Welzijn en Samenleving

De commissie Boutelier heeft in het rapport Meer van waarde (april 2014) ervoor gepleit dat studenten zich specialiseren in een van de drie basisprofielen. In een masterfase kunnen ze zich verder ontwikkelen tot generalist.

De commissie bepleit een goede afstemming tussen het onderwijs en het werkveld met praktijkgericht onderzoek, en meer verbindingen tussen leren en werken.

‘Dat sociaal werk een kwetsbare identiteit heeft, concludeerde ook de Gezondheidsraad ook in 2014. De raad bepleit daarom een stevige kennisbasis voor het vak. Het rapport ‘Sociaal werk op solide basis’, noemt verschillende maatschappelijke ontwikkelingen die het beroep bedreigen:

- Sociaal werkers zetten hun kennis niet graag op de voorgrond. Ze zijn zouden sterker staan als ze lid zouden worden van een beroepsvereniging.
- Sociaal werkers worden verdrongen door spelers uit andere beroepen in het sociale domein, zoals verpleegkundigen, onderwijzers en pedagogen.
- De overheid stuurt aan op meer burgerparticipatie.
- Het rijk hevelt in 2015 taken als maatschappelijke ondersteuning, jeugdzorg en arbeidsparticipatie over naar gemeenten, ook al hadden zij op dat moment geen specifieke deskundigheid om die taken gemakkelijk over te nemen.
- Het beroep sociaal werk dreigt te versnipperen, mede door het toenemend aantal specialisaties die zichzelf zijn gaan zien als een apart

Grondleggers van het sociaal werk

Mary Richmond (1861-1928) en Jane Addams zijn belangrijke grondleggers van het idee dat sociaal werk een volwaardig beroep is dat professioneel onderwijs vereist.

Jane Addams was medeoprichter van het Hull House in Chicago in 1889, één van de eerste openbare onderkomens in de Verenigde Staten. Haar voorbeeld was de Toynbee Hall in Londen, een welzijnshuis voor arme buurtbewoners en een centrum voor debat en sociale hervorming.

Mary Richmond legde met haar boek *Sociale Diagnose* (1917) de basis voor de wetenschappelijke methodiekontwikkeling van professioneel maatschappelijk werk. Ze zocht naar de oorzaken van armoede en sociale uitsluiting in de interactie tussen een individu en zijn of haar omgeving. Haar opvattingen sloten aan bij de latere systeemtheorie die zo populair was in het sociale werk rond 1970.

‘Over het algemeen kun je zeggen dat maatschappelijk en sociaal werk neerkomen op het toepassen van het algemene beleid in het individuele geval. De overheid maakt armoedebeleid, gezinsbeleid en werkt aan de integratie van mensen die van buiten Nederland komen. Wij maken dat beleid op maat. Daaruit moeten signalen terug naar de politiek: wat zijn de voor- en nadelen van de gekozen aanpak? Zo gezien heeft sociaal werk ook een politieke dimensie.

‘Soms kiezen sociaal werkers voor een individuele aanpak: hulp voor mensen die schulden hebben opgedaan, die na een scheiding zich geen raad meer weten, huis en/of werk hebben verloren. Dat is de insteek van het werken op microniveau geweest (later zijn we dit ‘maatschappelijk werk’ gaan noemen). Andere keren ligt de focus op een groep mensen, een gemeenschap of wijk, dat is de insteek van het cultureel opbouwwerk (later zijn we dit cultureel en maatschappelijk vormingswerk gaan noemen).

Cultureel werk

‘Ook cultureel werk maakt dus deel uit van ons werkterrein. Cultureel werk had daarbij altijd ook oog voor meer individuele problemen. Toen Russische immigranten zich verloren voelden in New York en Chicago, konden zij beter integreren na een herwaardering van hun eigen *roots*, zo ontdekten sociaal werkers.

‘Beide richtingen in het sociaal werk, op microniveau en op mesoniveau, hadden vanaf het begin ook oog voor de politieke dimensie van sociale problemen. Hoe de maatschappij was ingericht, was ook een kwestie van structuren en dus politieke besluitvorming. Denk aan de hoogte van salarissen, de arbeidstijden, de kwaliteit van huisvesting, de gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen.

Van micro- naar macroniveau

‘Sociaal werk kun je dus zien vanuit verschillende niveaus:

- 1 microniveau, gericht op individuen en hun gezinsleden
- 2 mesoniveau, gericht op buurten, gemeenschappen en andere groepen
- 3 macroniveau, gericht op de politiek en de maatschappij als geheel

Na de Tweede Wereldoorlog komt er een kentering in de samenhang tussen het maatschappelijk werk op microniveau en het werken op mesoniveau. Twee wereldoorlogen hadden te maken met oude opvattingen over groepen en gemeenschappen: Je was lid van groep (geloof of klasse) en dat domineerde jou als mens, als lid van de samenleving. In Amerika kwam ondertussen een stroom op van denkers die dachten vanuit ‘*One man, one vote*’. Deze opvatting over individualisme zou nazisme en andere totalitaire ideologieën kunnen voorkomen, hoopten zij.

Amerika heeft vervolgens een groot democratiseringsprogramma uitgerold over West-Europa, Duitsland, Frankrijk en Nederland. De Nederlandse Marie Kamphuis, een bekende opbouwwerker in het naoorlogse Nederland, vloog op uitnodiging van de Verenigde Staten de oceaan over om in Amerika te leren hoe de opvatting *One man, one vote* kon worden vertaald naar concrete plannen over hulpverlening, onderwijs en dergelijke.

Deze doorbraakgedachte liep al snel spaak in Nederland. Al kort na de Tweede Wereldoorlog werd de zuilenmaatschappij weer in ere hersteld. Maar de Amerikaanse benadering liet wel sporen na.

Kamphuis meende dat beide beroepsgroepen beter uit de verf kwamen als ze zich zelfstandig verder zouden ontwikkelen. Daarom koppelde zij het maatschappelijk werk op microniveau los van het werk op mesoniveau. Volgens Kamphuis was een sterkere professionalisering nodig om af te komen van de

opvatting dat sociaal werk zich bezighield met het brengen van een pannetje soep bij mensen in moeilijke omstandigheden.

Maatschappelijk werk en opbouwwerk kwamen helemaal uit elkaar te liggen, werden steeds meer gezien als twee losse werksoorten. Die twee benaderingen proberen we nu weer naar elkaar toe te krijgen.

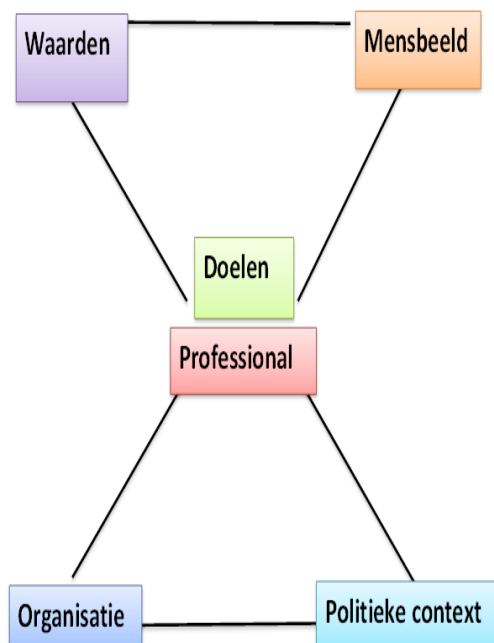
Mensbeeld, waarden en doelen

Het mensbeeld van sociaal werkers in beide werkstromen is steeds hetzelfde: je kunt niet op je uppie bestaan, je bent altijd een mens-in-relatie-tot-anderen. Dat is psychologisch en sociologisch gezien zo, maar dit inzicht raakt ook aan zingeving, economische en culturele aspecten: het materiële en het immateriële zijn met elkaar verweven.

De twee soorten sociaal werk streven vergelijkbare doelen na: armoede bestrijden, emancipatie, cultuurvorming. Ook de waarden die ten grondslag liggen aan dit mensbeeld en de doelen, zijn vaak hetzelfde. Denk aan uniciteit, gelijkwaardigheid en sociale gerechtigheid.

Conclusie

De inhoudelijke samenhang in het sociaal werk kent historisch gezien zes elementen die steeds terugkeren:

Waarden, mensbeeld en doelen van het sociaal werk hebben onderling invloed op elkaar. Vandaaruit krijgt het sociaal werk vorm. Hoe dat gebeurt, heeft te maken met de organisatie waarbinnen de professionals werken, de politieke context en de opleiding tot professional. Ook deze elementen zijn steeds onderhevig aan veranderingen in de samenleving.